

МОВА РОМАНУ КЛИМА ПОЛІЩУКА «ОТАМАН ЗЕЛЕНИЙ»

Марченко Тетяна Анатоліївна, к.філол.н,
Сумський національний аграрний університет

Сучасний розвиток будь-якої мови неможливий без її історичного аналізу. Початок ХХ століття для функціонування української мови на власних теренах так само був карколомним, як і політична ситуація в молодій повній невинуватих мрій країні. Збережені літературні твори цього періоду (20-ті роки ХХ століття) засвідчують відсутність закріплених норм та правил мови, проте є цінним матеріалом з огляду на повернення втраченого, вкраденого, забороненого власнеукраїнського.

Текст роману Клима Поліщука «Отаман Зелений» (1923) був предметом дослідження та послідовно засвідчив відсутність усталених правил слововживання: у наведених прикладах можна відслідкувати непослідовне вживання лексичних одиниць, паралельне використання подвійних форм тощо:

- літера **и** на початку слова (у дужках зазначено сторінку роману): *и*ноді вона й співала (14); не хто *и*нший (75); бо *и*накше могло б розірватись від горя (116); *п*ередайте негайно команду комусь *и*ншому (137);
- непослідовне закінчення іменника *смерть* у родовому відмінку однини: *п*равила наглої *смерти* (130); не зрадити моєї *смерті* (132); а також інших іменників жіночого роду: для *чести* революції (138); *Не раз поривався по-щирости* сказати це все Данилові, але все чогось стримувався (149); без особливої *радости* (153); *крім жорстокости* ворога (165); *в*ідповідати ворогові, *ч*уття *радости*, *с*воїй *огидности*; сумніви *дійности*;: *с*елянської *чести* (167-169); в *тенетах* отих *п*роклятих вагань і *н*епевности (212);

- закінчення іменника чоловічого роду у родовому відмінку (*ові* → *ови*): *Зробити угоду, плюнути на Москву і заявити про себе світови своєю силою...*(149);
- відсутність приставного **в-** на початку слова: *гарячим **огнем*** (130);
- непослідовне використання суфіксів **-ов-** / **-н-**: *вже **другий місяць** знаходиться в **запасовому баталіоні*** (124); *несподіване, як **градова туча*** (201), *але: **правна революційна влада*** (136); *вчився в **долинській виділовій школі*** (144); а також невідповідні сучасній українській мові суфікс **-юч-, -уч-** : ***слідуючу** кутю* (128); ***тремтючий*** (139); ***командуючий-командуючого*** (146); ***головнокомандуючий*** (211); ***півзапитуюче** промовив* (217); ***недалеке будуче*** (254); ненормативне вживання суфіксів: ***незвикла утома*** (125);
- порушення у відмінюванні іменників: *з **очами**, повними сліз* (128);
- вплив російської мови на вибір лексичних одиниць: ***підвладні (=подчиненні)*** (125); *несподівано сталося **чудо**, замаяли вільно визвольні прапори* (134); *кунулися до нього **бувши «сірі»**; людину, що гине від своїх **діл*** (135); ***бувши** поплічники* (180); *незорані **обшири бувших** панських ланів, **бувши** сільські злидарі* (182); ***шкляночку горячого*** (218); ***незломний** у своїй вірі* (245);
- використання застарілої та запозиченої лексики: *складав їх [**листи**] в одну **коперту** і посилав разом* (125); ***вістун*** (128); *сходило жовте, як **цитрина**, зимове сонце* (130); *папір і **атрамент*** (138); *що значить **контрреволюціонер і буржуаза*** (139); *в **австрійському мундурі**; розхристав свою **шинелю і мундур*** (143); ***сотки літ** тому* (154); *блідо-жовтаве світло **лямпки*** (180); *Якби було яке **догідніше** місце; слави **зверхника** нашої боротьби* (191); *унукам нашим, **нігде, післанця*** (199); *не ввійшов у нього з **перших дверей**, а пішов на **затильні*** (219); *Бачив багато **прибрану залю**, в якій все було перевернуте, а серед **залі** стояло поставлених в один ряд **три столи*** (220); *здоровий дядько у **широких вибійчатих штанах*** (221); *Зелений, **виладувавши розстрільну** величезною дугою, почав завзято відбиватися* (226); ***деморалізатором і руїнником** армії* (251); ***руїницьке** явище* (252); *Сам не свій, весь **самоофіра** всенародного здвигу* (256);

- вживання усічених прикметникових форм: *якнайскорше* (138); *ранійш* (199); а також ненормативних префіксів: *я так зденерований* (141);
- на фонетичному рівні заміна фонем *[ф]* на *[хв]* та *[т]*: *Хвастов* (178); 192: *катедральний протоієрей* (197); *катедральна церква*, *катедральна дзвіниця*, *катедральна площа* (216); відсутність чергування *о* з *і*: *не треба пімсти...пімста не є боротьба* (138); буквосполучення *йо* передано лише одним звуком *о*: *Вони один міліон знищать, другий обкрадуть* (150);
- іменникове закінчення *-и* замість *-і*: *товариської крові* (166); *приходили вісти* (201).

У наведених прикладах збережено автентичне слововживання, характерне для початку ХХ століття на теренах України, що на сьогодні дає можливість для подальшого вивчення та повернення або неповернення не тільки лексичних одиниць, а також граматичних форм, вихідної фонетичної організації мови тощо.

Література

Клим Поліщук. Отаман Зелений. Львів. Видавництво «Апріорі». 2021. 268с.